

Konec civilizace aneb Překrásný nový svět

Aldous Huxley

1. Anotace

Huxleyho satirická antiutopie Konec civilizace z roku 1932 je společně s Zamjatinovou novelou My a Orwellovým románem 1984 jednou z prvních vizí budoucnosti, která domýšlí důsledky formujících se diktátorských režimů meziválečné Evropy. K napsání knihy vedly Huxleyho vlastní zkušenosti s Mussoliniho Itálií a zprávy ze Sovětského svazu.^{[1][2]}

2. Aldous Huxley

Aldous Huxley, celým jménem Aldous Leonard Huxley, se narodil 26. července 1894 a zemřel 22. listopadu 1963. Byl anglickým spisovatelem a filozofem. Od roku 1937 žil ve Spojených státech. Nejvíce se proslul svými knihami, dystopie, antiutopie a utopie, nicméně psal také eseje, poezii, cestopisy, satiry a scénáře. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří Konec civilizace, Ostrov a Zastaví se čas. Dílo Konec civilizace je do češtiny přeloženo Josefem Kostohryzem a Stanislavem Berounským v roce 1970.^[3]

3. Literárně-historický kontext

Román se řadí mezi antiutopie.^[4] Dílo nás přenesení do roku 632 po Fordu, což odpovídá roku 2450 po Kristu. Symbolem společnosti se stalo písmeno T, který vznikl odejmutím horní části Svatého Kříže, což může symbolizovat city či emoce. Rok též nebyl zvolen náhodně, udává přesný počet roků od uvedení Fordova modelu T roku 1908.^[5]

Děj se odehrává v budoucnosti, avšak je vyprávěn v přítomnosti, místy se prolíná vzpomínkami Johna na život v rezervaci.

Dílo je psáno v er-formě. Je psáno chronologicky s retrospektivními vsuvkami. Autor používá monology, více však dialogy. Snaží se zachytit najednou několik událostí ve specifickém časovém intervalu, činní rozhovory atraktivnější, přičemž narušuje rozhovory tím, že do nich vkládá jiné rozhovory.

Jazyk, kterým je dílo psáno, je bohatý, používá téměř všechny sféry jazyka. Mísí rozsáhlejší popisy s odbornými a i krátkými výstižnými větami.

Hlavními postavami románu jsou Henry Foster, Bernhard Marx, Benito Hoover, Helmholtz Watson, Linda. Mnohé z těchto jmen jsou vytvořena z jmen postav, které nějakým činem ovlivnily dějiny lidstva, nejčastěji jsou vytvořena z jmen příslušníků komunismu. Postavami na pozadí jsou Henry Ford nebo William Shakespeare.^[5]

4. Recenze

Konec civilizace bývá sice považován za satirickou antiutopii, sci-fi, která předjímá, ale současně ironizuje, přesto je lépe být s očekáváním břitkého humoru opatrný. V Huxleyho podání se satira utváří do podoby vpravdě kousavé, nese ale v sobě pohled, který studí. Ne prvoplánové varování, jak mohou vypadat autoritativní režimy, ale také (dávnověká) lidská touha vzít do vlastních rukou chod přírody, si coby dílčí motivy bere tak moc z naší prožité minulosti, a tolik z dějů, které nás i dnes obklopují, že usmívat se jde jen stěží. Ne snad, že by to mělo být Huxleyho cílem, ale vyjasnit si „pojmosloví“ neuškodí.

Ostatně, zmínka o chladu se zde neobjevila náhodou. Vzít do úst takový text, má-li se režijní a dramaturgická koncepce interpretace (vy)znění originálu co nejvíce přiblížit, znamená i jistý emocionální distanc. Marek Holý, který už má s audioknižní sci-fi látkou své zkušenosti, si pod režijním vedením Luboše Koníře takový postoj k emocionalitě textu našťěstí vybudoval. Aniž by nutně došlo k popření prožitku, jeho modulací hlasu významně prostupuje vědomí, že obraz budoucnosti je nehostinný. A ačkoliv má ve světě příběhu prostor fyzický prožitek (ať už ten sexuální, nebo způsobený omamnou látkou), na opravdové city jako by místo nezbylo. Nehledě na to, že postavy, jimž Holý propůjčuje hlas, žijí v dopředu narýsované cestě, po níž se musí vydat.^[6]

5. Bibliografické údaje

HUXLEY, Aldous. Konec civilizace: (Brave new world). Vyd. 4., V nakl. Mat'a 3. Přeložil Josef KOSTOHRYZ, přeložil Stanislav BEROUNSKÝ. Praha: Mat'a, 2011. Šťastné zítřky (Mat'a). ISBN 978-80-7287-150-6.

5. Reference

- [1] *Konec civilizace - Aldous Huxley - . Knihkupectví Společenské knihy ::...* [online]. Copyright © 2008 Knihkupectví Společenské knihy [cit.05.06.2019]. Dostupné z: <https://www.spolecenskeknihy.cz/produkt/201373-konec-civilizace/>
- [2] *Konec civilizace - Aldous Huxley | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online].* Copyright © 2008 [cit. 05.06.2019]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/konec-civilizace-59620>
- [3] *Konec civilizace. Wikipedie. ::...* [online]. [cit.05.06.2019] https://cs.wikipedia.org/wiki/Konec_civilizace
- [4] Aldous Huxley – Konec civilizace aneb překrásný nový svět. Vaše Literatura - Literatura pro všechny! [online]. Copyright © 2009 [cit. 05.06.2019]. Dostupné z: <https://www.vaseliteratura.cz/dejiny-literatury/669-konec-civilizace>
- [5] *Konec civilizace. Wikipedie. ::...* [online]. [cit.05.06.2019] https://cs.wikipedia.org/wiki/Konec_civilizace
- [6] Aldous Huxley: Konec civilizace - recenze audioknihy | naposlech.cz. Audioknižní průvodce naposlech.cz | audioknihy [online]. Copyright © 2017 AUDIOLIBRIX s.r.o. [cit. 09.06.2019]. Dostupné z: <http://naposlech.cz/audiokniha/recenze/konec-civilizace>

6. První ukázka

Studenti zuřivě škrábali. Hypnopedie poprvé oficiálně použita r. 214 po F. Proč ne dříve? Ze dvou důvodů. a)... „Experimentátoři oněch raných dob,” vysvětloval Ř.L.P., „se dali nesprávnou cestou. Věřili, že hypnopedie je možno použít k intelektuální výchově...”

Chlapec spí na pravém boku, s pravou paží nataženou před sebou; ruka visí ochable přes pelest. Z kulatého otvoru ve skříňce promlouvá k němu tichý hlas: “Nil je nejdelší řeka Afriky a druhá nejdelší řeka světa. Nedosahuje sice délky Mississippi-Missouri, ale je na předním místě mezi všemi řekami, pokud jde o velikost povodí, které se táhne přes pětatřicet stupňů zeměpisné šířky.

Druhého dne ráno se někdo při snídani zeptá: “Tommy, víš, která je nejdelší řeka v Africe?” Tommy zavrtí hlavou. “Nevzpomínáš si na něco, co začíná takhle: Nil je nejdelší...?”

“Nil je nejdelší řeka Afriky a druhá nejdelší řeka světa...,” řinou se slova, “...sic nedosahuje délky...”

“Tak dobře! Jak se tedy jmenuje nejdelší řeka Afriky?” Oči zírají bezvýrazně. “Nevím.”

“Ale přece Nil Tommy!”

“Nil je nejdelší řeka Afriky a druhá...”

“Která je tedy nejdelší řeka?”

Tommy se dá do breku. “Nevím.”

A ředitel vysvětlil, že tento pláč vzal tehdejším výzkumníkům odvahu.

S experimentováním se přestalo. Už se nepokoušeli vstřípit ve spánku dětem do hlavy délku Nilu. A právem: žádné vědě se nelze naučit, nevíme-li, o čem jde.

“Kdyby se naopak začalo s výchovou -,” pronesl ředitel a pokročil ke dveřím. Studenti šli za ním a zoufale škrábali v chůzi a dokonce ještě i ve zdvihi. “- s mravní výchovou, která by nikdy a za žádných okolností neměla být rozumová...”

“Ticho! ticho!” šeptal reproduktor, když vystupovali ve čtrnáctém poschodí. “Ticho! Ticho!” opakovaly neúnavně amplióny v určitých intervalech na každé chodbě. Studenti i ředitel šli bezděčně po špičkách.

Všichni byli přirozeně alfy, ale i alfy jsou dobře predestinovány.

“Ticho! Ticho!” chrčel celým čtrnáctým patrem kategorický imperativ.

Kradli se po špičkách padesát yardů až ke dveřím, které ředitel opatrně otevřel. Vešli do přítmi ložnice se spuštěnými žaluziemi. U stěny stálo v řadě osmdesát dětských postýlek. Bylo slyšet lehké pravidelné oddychování a neustálé mumlání, jako by z dálky šeptaly tichounké hlasy.

Analýza ukázky

Ukázka, kterou jsem si vybral, pochází ze stran 32 až 33, nacházíme se na začátku knihy. V ukázce vystupuje Ř. L. P., studenti, Tommy.

Výňatek z knihy je součástí první pasáže knihy, kde ředitel predestinačního střediska, Ústřední Londýnská Líheň pro Predestinaci, vysvětluje průběh predestinace skupince studentům. Tím se i my dovídáme jak funguje svět, který Aldous Huxley popisuje. Dozvídáme se tak, co je to bakanovskyzace, umělé narušení průběhu vývoje jedince, přičemž se dělí, nebo rozdělování jedinců do kast, které se diferencují inteligenčně. Inteligenční potenciál se ovlivňuje přidáváním alkoholu do embrya či omezování přísunu kyslíku.

Názorně si můžeme všimnout, jak se vychovávají jedinci, pouští se jim při spánku básničky. Tomuto učení ve spánku se říká hypnopedie. V ukázce se projevuje negativní dopad hypnopedie, kdy si chlapec Tommy sice zapamatoval frázi, jež mu byla vštěpena ve spánku, ale poté už ji neumí přetransformovat do odpovědi na otázku. Dle mého názoru by se této chybě vyhnulo vyučováním skupin jedinců, mohli by interagovat mezi sebou a učit se navzájem.

Zvolil jsem ukázkou, jelikož jsem chtěl poukázat na způsob dialogu mezi osobami a jak autor dokáže výstižně popisovat události a též jsem chtěl poukázat na zajímavé literární prvky.

Autor často používá aposiopese, například: „Věřili, že hypnopedie je možno použít k intelektuální výchově...“, nebo spojení více slov v jedno, například: „Niljenejdelšířekaafrikyadruhá...“, vyjadřuje tím monotónnost věty a tím pádem její citové podbarvení. Aldous Huxley se vyžívá a experimentuje s dialogy, různě je kombinuje a manipuluje s nimi. Jeho slovní zásoba je bohatá a ukáзка je psaná ve formě er.

7. Druhá ukáзка

“Proč jim místo toho nehrajete Othella?”

“Už jsem vám řekl, je to staré. Ostatně by to lidé ani nechápali.”

Ano, to byla pravda. Vzpomněl si, jak se Helmholtz smál Romeovi a Julii. “Tak tedy,” řekl po chvíli, “něco nového na způsob Othella, co by mohli pochopit.”

“To se právě všichni snažíme napsat,” přerušil Helmholtz své dlouhé mlčení.

“A to právě nikdy nenapíšete,” pravil inspektor. “Protože kdyby to bylo opravdu něco jako Othello, nikdo by tomu nerozuměl, i kdyby to bylo jakkoli nové. A kdyby to bylo nové, nemohlo by to být jako Othello.”

“Proč ne?”

“Ano, proč ne?” opakoval Helmholtz. I on zapomněl na nepříjemnou situaci. Jenom Bernard, celý zelený starostmi a obavami, si jí byl vědom; ostatní si ho nevšimli. “Proč ne?”

“Protože náš svět není již světem Othellovým. Nemůžete vyrábět vozy bez oceli - a nemůžete psát tragédie bez sociálních otřesů. Svět je teď stabilní. Lidé jsou šťastni. Dostanou, co chtějí, a chtějí jen to, co mohou dostat. Daří se jim dobře, jsou bezpečni; nikdy nejsou nemocní, nemají strach ze smrti; netrápí je matka ani otec; nemají ženy ani děti, nemají lásku, kterou by silně prožívali; jsou predestinováni tak, že se prakticky nemohou chovat jinak, než jak se chovat mají. A když se něco nedá, je tu soma. A vy si teď přijdete, pane Divochu, a vyhodíte somu z okna ve jménu svobody. Svobody!” Zasmál se.

“Očekávat od delt, že budou vědět, co je svoboda! A teď dokonce chtít, aby rozuměli Othellovi! Chlapče, chlapče!”

Divoch chvíli mlčel. “Ale stejně,” trval na svém, “je Othello dobrý, lepší než ty pocitové filmy.”

“Ovšemže je,” souhlasil inspektor. “Avšak to je cena, kterou musíme platit za stabilitu. Musíme si vybrat mezi štěstím a tím, čemu se říká umění. My jsme obětovali umění. Místo něho máme pocitové filmy a vonící varhany.”

“Ale ty přece nic neznamenají.”

“Znamenají to, co jsou; znamenají množství příjemných pocitů pro obecnost.”

“Ale vždyť... vždyť je vytváří idiot.”

Inspektor se smál. “Nejste právě moc zdvořilý ke svému příteli Watsonovi. Jednomu z našich vynikajících emočních inženýrů...”

“Vždyť má pravdu,” pravil Helmholtz sklíčeně. “Protože to skutečně je idiotské. Psát, když není co říci...”

“Ale to právě vyžaduje obrovskou vynalézavost. Děláte vozy z minimálního množství oceli - umělecká díla prakticky z ničeho, jen z pouhých pocitů.”

Divoch potřásl hlavou. “Mně to všechno připadá hrozné.”

“Ovšem. Skutečné štěstí vypadá vždy dosti uboze, srovnáme-li je s tím, co překryje neštěstí. A stabilita zajisté zdaleka není tak okázalá jako nestabilita. Spokojenost nemá nic z půvabu statečného boje proti neštěstí, nic z malebnosti zápolení s pokušením nebo s osudovou zkázkou k níž vede vášně nebo pochybnost. Štěstí není nikdy vznešené.”

“Asi ne,” pravil divoch po chvíli mlčení. “Ale což musí být něco tak odporného, jako jsou blíženci?” Přejel si rukou přes oči, jako by se snažil vymazat ze své paměti obraz těch dlouhých řad trpaslíků u montážních stolů,

toho stáda blíženců ve frontě u vchodu do stanice jednokolejky v Brentfordu, těch lidských larev kolem Lindina úmrtního lože, toho nesčíslněkrát zmnoženého obličejů útočníků, kteří se na něho sáпали. Podíval se na svou ovázanou levou ruku a otrásl se.

“Hrozné!”

“Ale užitečné! Vidím, že nemáte rád naše skupiny Bokanovského. Ale já vás ujišťuji, že je to základ, na němž spočívá vše ostatní. Je to gyroskop, který stabilizuje raketový letoun státu při jeho neúchylném kursu.” Hluboký hlas se chvěl vzrušením; gestikulující ruka opsala pohybem vesmír a prudký výpad rakety. Řečnické umění Mustafy Monda se skoro vyrovnalo normám syntetických projevů.

“Divil jsem se,” pravil divoch, “proč je vůbec děláte - vždyť přece můžete dostat z těch lahví cokoli chcete. Proč tedy neděláte samé alfa-dvě-plus, když už jste se do toho dali?”

Mustafa Mond se usmál. “Protože si nechceme nechat podříznout krk,” odpověděl. “Věříme na štěstí a stabilitu. Společnost složená ze samých alf by nutně byla nestabilní a nešťastná. Představte si továrnu, kde pracují jen samé alfy, to znamená samá odlišná a vzájemně ničím nespojená individua s dobrými dědičnými vlastnostmi, která by byla uzpůsobena tak, aby byla schopna (v rámci možností) svobodně se rozhodovat a nést odpovědnost. Jen si to představte!” opakoval.

Analýza ukázky

Ukázka pochází ze stran 290 až 292 z kapitoly šestnácté, nalézá se tedy na konci knihy. V ukázce vystupují Helmholtz, Bernhard Marx, John, inspektor, Mustafa Mond a nepřímo zde vystupuje Romeo a Julie.

Výňatek pochází z pasáže, která se v dystopiích nazývá trest, v níž se odhaluje podstata fungování světa, jednotlivé kasty a jejich záměr, ovlivňování predestinace a vývoje jedince. Ukázka hovoří nejprve o významu umění ve společnosti, že divoch John, který žil v rezervaci, místo, v němž se život vyvíjí normálním způsobem, děti se rodí, učí se normálně. John, který četl Shakespeara a cituje z něho v průběhu knihy, nedokáže pochopit, proč lidstvo nevnímá umění, pouze jakožto umělé ztvárnění emocí v pocitových kinech nebo vonících varhanech. Načež mu inspektor argumentuje tím, že se umělecká díla tvoří pouze v dobách s nestabilní společností. Posléze inspektor říká, že měli na vybranou mezi uměním a štěstím, obětovali umění a štěstí se jedincům podává v podobě somy. Ke konci ukázky hovoří John o návrhu alfa-plus společnosti, to mu ale inženýr vyvrátí s poznámkou, že je taková společnost nestabilní a vedou se v ní války. Dle mého názoru souhlasím s inspektorem, neboť pokud vytvoříme společnost pouze ryze inteligentní, řekněme pouze spotřební vrstvu, pak nezbude nikdo, kdo by dělal práci manuální a staral se o provoz společnosti.

Vybral jsem ukázku proto, protože jsem chtěl ukázat, jak Aldous Huxley dokáže argumentovat, komponovat komplexní dialogy a popisovat skutečnosti.

Autor velice často užívá příběh přímou řečí, z důvodu zpestření děje. Používá spisovný, bohatý jazyk, který je doplněn i o technické termíny (predestinace, antidepressiva, genetika, ...). Ukázka je praná v er-formě.